

Sebereflexe / Reflexe a „sebereflexe“ / Tondl o sebereflexi vědy

Ladislav Tondl ve své knížce *Věda, technika a společnost* (7206, 1994) nadepsal celou její první část (z celkem pěti) „Kritická sebereflexe vědy a techniky na konci dvacátého století“ (str. 11–37 bez liter.). Bohužel si vůbec nepostavil otázku, co to vlastně je reflexe a čím je umožněna, především však jaké jsou její prostředky. Poněkud se schovává za tím, že považuje uvedený název za pouhou analogii k reflexi jednotlivého člověka, ale tou se pak vůbec nezabývá, a mezi jednotlivými „tématickými okruhy“ takové ‚sebereflexe‘ uvádí převážně vědecké obory, které se z nějakého hlediska zabývají vědou jako komplexním fenoménem, kam patří vše, co s vědou a vědeckostí má něco společného. Ale mezi těmito ‚tématickými okruhy‘ bez dalšího rozlišení uvádí také filosofii vědy (a filosofii techniky, a jako zvláštní sub-obor ještě analytickou filosofii vědy, 12). O ‚sebereflexi‘ samé říká, že to je „jakékoliv uvažování, kdy subjekt této reflexe uvažuje o sobě samém, kdy zejména hodnotí sebe sama“ etc. (11) S kritickými poznámkami můžeme začít hned tady: ani věda, natož technika nejsou přece schopny ani sebereflexe, ani reflexe, prostě proto, že to nejsou subjekty (Tondl se vůbec nepokusil vyložit, co to je subjekt a zda on sám může či nemůže např. vědu považovat za subjekt, eventuálně za analogii subjektu. My tedy trváme na tom, že věda nemůže uvažovat, že uvažovat může jen jednotlivý vědec, resp. jednotlivý člověk. Protože Tondl potřebuje k vymezení sebereflexe uvést, že „subjekt této reflexe uvažuje o sobě samé“, a slovo reflexe zřetelně uvádí jako totožné s „jakýmkoliv uvažováním“, je patrné, že pro něho významový posun, k němuž došlo především zásluhou tzv. idealistické německé filosofie, není platný a závazný, a že nadále toto slovo chápe ve smyslu francouzského ‚refléchir‘ a ‚reflexion‘. V onom pozdějším, německém smyslu je naprosto zbytečné mluvit o „sebereflexi“, protože každá reflexe je zároveň (zčásti) autoreflexí. Mnohem významnější však je jiná okolnost, totiž že teprve změna ve významech slova „reflexe“ umožňuje se tázat po povaze tak principiálně odlišného zaměření pozornosti onoho uvažování a vůbec běžného vědomí na sám subjekt tohoto uvažování a tohoto vědomí. A teprve tam se před námi otvírají takové otázky, jako např. jaký to je (či spíše může být) zvláštní „objekt“ uvažování, je-li to „subjekt“ a tedy „non-objekt“? A jak vůbec může subjekt uvažovat o „objektech“, kdyby sám byl jedním z nich? Atd. A to nemluvíme o problému prostředků, jichž je k reflexi (sebereflexi) zapotřebí – vždyť to nejde jinak než za pomoci filosofie – a to zároveň klade zase na filosofii vysoké nároky, aby si toho byla vědoma: filosofie sama se musí proměnit, aby byla schopna se stát reflexí vědy nebo techniky apod.).

(Písek, 030320-1.)